Jurisprudence and legal studies of media Journal
VOL. 5 / Spring and Summer 2023 / NO. 1 (Serial 9)

Analysis of Spousal Abuse in Selected Works of Iranian Female Filmmakers in the Light of Theoretical Criminology and Feminist Theories

Donya Omidiyan[1] 0000-0000-0000-0000
Mahro Ghadiri(Ph.D.)[2] 0000-0000-0000-0000
Ensiyeh Hoseini(Ph.D.)[3] 0000-0000-0000-0000

Abstract

The media, including cinema, always plays an important role in portraying the open and hidden realities of society in different fields and from different aspects, including the family. The phenomenon of spousal abuse is a global problem and is seen in various forms in social groups and classes with all their differences, and as one of the most important domestic violence, it overshadows the situation of women; Of course, in the meantime, husband, children, the elderly can also be exposed to these violence in various forms. This social and legal problem has attracted the attention of Iranian cinematographers, both men and women. In this research, two female directors and one female screenwriter, have considered the views of the causes and types of this phenomenon from the perspective of criminological theories and feminist themes in selected works (Mali and its untaken ways, under a smoky roof, and Time of love). In order to collect information, the story of the films, dialogues and sequences related to the topic were qualitatively analyzed. In this research, after viewing the films, the etiology of spousal abuse was investigated in the light of 4 theories of differential associations, criminal subculture theory, rational theory and woman-oriented theory. The findings indicate that the effects of showing the causes of spousal abuse are consistent with criminological theories and feminist themes.

Keywords: Film analysis, Cultural criminology, Etiology of spousal abuse, Female cinema directors.

1- M.A family law. Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding author)
omidiyan.d@gmail.com
2- PhD Professor, Family Research Institute_ Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
ghadiri.mahrou@gmail.com
3- PhD Criminal law and Criminology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
ensie.hoseini@yahoo.com

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

[DOI: 10.22034/5.1.251] [Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

دوفصلنامه
مطالعات فقه و حقوق رسانه
دانشکده غیردولتی – غیرانتفاعی رفاه

دوره ۵، شماره ۱ (پیاپی ۹)
بهار و تابستان ۱۴۰۲
صص: ۲۵۱-۲۷۹

تحلیل همسرآزاری در آثار منتخب سینماگران زن ایرانی در پرتو آموزه‌های جرم‌شناسی نظری و نظریه‌های فمینیستی

نوع مقاله: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۲

دنیا امیدیان[۱]
ماهرو غدیری[۲]
انسیه حسینی[۳]

چکیده

رسانه‌ها از جمله سینما همواره نقش مهمی در به‌تصویر کشیدن واقعیات آشکار و نهان جامعه در حوزه‌های مختلف و از زوایای مختلف از جمله خانواده دارد. پدیده همسرآزاری معضلی جهانی است و به اشکال مختلف در گروه‌ها و طبقات اجتماعی با تمام تفاوت‌هایی که دارند مشاهده می‌شود و به‌عنوان یکی از مهمترین خشونت‌های خانگی، وضعیت زنان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد؛ البته دراین‌میان، کودکان، سالمندان و حتی مردان خانواده نیز می‌توانند در معرض این خشونت‌ها به اشکال مختلف باشند. این معضل اجتماعی و حقوقی مورد توجه سینماگران ایرانی اعم از زن و مرد قرار گرفته است. در این پژوهش بررسی دیدگاه‌های دو کارگردان و یک فیلمنامه‌نویس زن نسبت به علل و انواع این پدیده از منظر نظریه‌های جرم‌شناسی و مضامین فمینیستی در آثار منتخب (فیلم‌های ملی و راه‌های نرفته‌اش، زیر سقف‌دودی و دوران عاشقی) مدنظر بوده است. به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات، داستان فیلم‌ها، دیالوگ و سکانس‌های مرتبط با موضوع مورد تحلیل کیفی قرار گرفتند. در این پژوهش پس از مشاهده فیلم‌ها، علت‌شناسی همسرآزاری در پرتو ۴ نظریه معاشرت‌های ترجیحی، نظریه خرده‌فرهنگ مجرمانه، نظریه خردمحورانه و نظریه زن‌مدارانه بررسی می‌شوند. یافته‌ها حاکی از آن است که جلوه‌های نمایش علل وقوع همسرآزاری با نظریه‌های جرم‌شناسانه و مضامین فمینیستی مطابقت دارد.

واژه‌های کلیدی

تحلیل فیلم، جرم‌شناسی فرهنگی، علت‌شناسی همسرآزاری، کارگردانان زن سینما.

۱ـ کارشناسی ارشد حقوق خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
omidiyan.d@gmail.com
۲ـ استادیار پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
ghadiri.mahrou@gmail.com
۳ـ دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
ensie.hoseini@yahoo.com

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

مقدمه

سینما به‌عنوان پرمخاطب‌ترین رسانه جمعی، صرف‌نظر از خصوصیات سینمایی‌اش موضوع‌های بسیار حساس را مورد بحث قرار می‌دهد *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۲۲)*. نمایش فیلم در سینما صرفاً فرم هنری را دربرنمی‌گیرد و فراتر از آن است. نمایش فیلم در سینما ترکیبی از عوامل فرهنگی، سیاسی، سینمایی و حقوقی است. در گذشته موضوع‌های حقوقی فقط در دادگاه دنبال می‌شد *(شیرجزی، ۱۳۹۳، ص.۶۲)*؛ اما با گسترش مطالعات بین‌رشته‌ای علوم انسانی، تحلیل محتوای کیفی فیلم‌ها از منظر جرم‌شناسی فرهنگی که ازجمله حیطه‌های نوین است ضرورت می‌یابد. یکی از گرایش‌های جدید که تولد آن با رشد رسانه‌ها عجین شده است قلمرو مطالعات جرم‌شناسی فرهنگی می‌باشد *(دانش‌ناری و حسینی، ۱۳۹۸، ص.۲)*. جرم‌شناسی فرهنگی که به‌بررسی علل فرهنگی یا عامل‌شناسی فرهنگ و جرم می‌پردازد، شاخه‌ای عام و مادر است که نظریه‌های مختلف و پراکنده جرم‌شناسی را حول محور فرهنگ بررسی می‌کند *(مهدوی‌فر، ۱٤۰۰، ص.۲)*. جرم‌شناسی فرهنگی، فیلم‌ها و سایر منابع اطلاعاتی رسانه‌ای را به‌عنوان محصولات فرهنگی می‌بیند که بصیرتی عام نسبت به جرم در مخاطبان به اشتراک می‌گذارند *(شیرجزی، ۱۳۹۳، ص.٤۸)*. جرم‌شناسان بر این باورند که فیلم‌های سینمایی، منبع فرهنگی مهمی برای درک ماهیت و علل اجتماعی و جرم هستند *(سلطانی گردفرامرزی و مرادخانی، ۱۳۹۳، ص.۱)*.

هنرمندان به‌ویژه کارگردانان‌ها، با توجه به دانش، حساسیت‌ها و مهارت‌هایی که دارند به‌خوبی قادرند ناهنجاری‌ها و آسیب‌هایی که در جامعه وجود دارد را تشخیص دهند و با به تصویر کشیدن آن‌ها شرایطی برای گفتگو و تأمل برای رفع این معضل فراهم آورند *(کاوه، ۱۳۹۱، ج۱، ص.٤۱٦)*.

درخصوص سابقه انجام پژوهش می‌بایست بیان کرد آثاری تحت همین عنوان، توسط پژوهشگران داخلی به تحریر در نیامده است و به‌اندازه کافی به‌رابطه میان حقوق و سینما توجه کافی نشده است. در حوزه تحلیل محتوای کیفی آثار سینمایی از منظر جرم‌شناسی، دانش‌ناری و حسینی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای به‌بررسی تحلیل محتوای کیفی فیلم سینمایی «جوکر» با رویکرد جرم‌شناسی فرهنگی پرداختند. همچنین فیلمنامه «مستانه» نوشته دانش‌ناری و نثاری‌جوان از منظر جرم‌شناختی و رویکردهای

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

جنسیت‌محور نیز تحلیل شده است.

در دو مقاله فوق، نویسندگان با استفاده از تحلیل محتوای کیفی از فنون کدگذاری استفاده کرده و از داده‌های فیلم، مبانی نظری را استخراج و در پرتو رویکرد جرم‌شناسی فرهنگی تحلیل نمودند؛ اما در این مقاله، روش پژوهش صورت کتابخانه‌ای، مشاهده‌ای و تحلیل سکانس به سکانس است. به‌این‌صورت که ابتدا با مطالعه و جمع‌آوری مطالب علمی از کتاب‌ها، رساله و مقاله‌های علمی معتبر، نظریه‌های مرتبط با همسرآزاری اطلاعات استخراج می‌شود. پس از مشاهده فیلم‌ها، دیالوگ‌های دربرگیرنده علل همسرآزاری با محتوای نظریه‌های جرم‌شناسی تحلیل می‌شود. لازم به توضیح است با توجه به اینکه پدیده همسرآزاری از جمله معضل‌های اجتماعی و حقوقی قابل توجه می‌باشد، در این پژوهش به تحلیل محتوای فیلم‌هایی پرداخته می‌شود که مطابق با تعریف سازمان بهداشت جهانی دارای مفهوم همسرآزاری است.

بنا بر تعریف سازمان جهانی بهداشت، هرگونه عمل خشونت‌آمیز شوهر علیه زن که منجر به صدمات عاطفی، روانی، جسمی یا جنسی در وی شده یا احتمال تأثیر روی سلامت او به‌صورت پنهان یا آشکار داشته باشد همسرآزاری نامیده می‌شود *(کیوان‌آرا و دیگران، ۱۳۹٤، ص.۱)*.

در این پژوهش، با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، سه فیلم «ملی و راه‌های نرفته‌اش»، «زیر سقف‌دودی» و «دوران عاشقی» به‌عنوان نمونه انتخاب شده و در ادامه بر اساس آموزه‌های جرم‌شناسی از قبیل نظریه‌های معاشرت‌های ترجیحی، نظریه خرده‌فرهنگ مجرمانه، نظریه سبک و شیوه زندگی، نظریه فعالیت روزانه، نظریه فنون خنثی‌سازی دیوید ماتزا و نظریه‌های زن‌مدارانه تطبیق می‌شوند.

نمونه‌گیری نیز به‌صورت هدفمند انجام شده است. لازم به ذکر است که نمونه‌گیری هدفمند برای توصیف نوعی از نمونه‌گیری به‌کار برده می‌شود که از لحاظ هدف‌های پژوهش کیفی، اطلاعات غنی دربردارند *(نظرپور همدانی، ۱۳۹۸، ص.۱۱)*. دلیل انتخاب فیلم‌ها از جهت‌های گوناگون قابل تبیین است. شاید یکی از مهم‌ترین دلایل انتخاب این فیلم شهرت سازندگان آن و کارنامه پربار آن‌هاست. نویسندگان یا کارگردانان این فیلم‌ها جزو برجسته‌ترین افراد در حوزه سینما هستند. تهمینه میلانی از آن دست کارگردانانی است که

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

زاویه نگاهش را فقط به مقوله زن معطوف کرده است و زن‌مدارانه‌ترین فیلم‌ها را درکارنامه کاری خود دارد *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۸۲)*. علاوه‌برآن، زنان به‌واسطه داشتن تجربه‌های مشترک با زنان می‌توانند با تمرکز بر شخصیت و ذهنیت زنان، افکار، مشکلات و موقعیت‌های اجتماعی آن‌ها را تصویر بکشند (خانیکی و فراهانی، ۱۳۹٤، ص.۲). درواقع، دیدگاه فیلمسازان زن دیدگاهی است که از زندگی عملی و تجربی آنان به‌عنوان یک زن ناشی شده؛ بنابراین ملموس‌تر و به‌واقعیت نزدیک‌تر است. این در حالی است که مردان اگرچه به‌طور نظری می‌دانند که زنان از موقعیت خود در جامعه رنج می‌برند؛ اما چون عملاً این رنج را تجربه نکرده، نگاهشان آرمانی‌تر و غیرواقع‌بینانه‌تر است *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۹۱)*.

جامعه آماری، از بین فیلم‌هایی که در سال ۱۳۹۳ الی ۱۳۹۵ ساخته شده‌اند، انتخاب شدند.

فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش به نویسندگی و کارگردانی تهمینه میلانی، روایتگر دختر جوانی به‌نام ملیحه است که با امید و آرزوهای فراوان با سیامک ازدواج می‌کند؛ اما پس از شب ازدواج، رفتارهای عجیب سیامک آغاز می‌شود. ملیحه دختر سربه‌زیری است که در یک خانواده مذهبی و آبرومند زندگی می‌کند. دختری که اجازه ندارد به دانشگاه برود و فقط به کلاس خیاطی می‌رود. سیامک، پسری از طبقه پایین اجتماعی مردی است که به‌دلیل شک‌های نابه‌جایش همسرش را کتک می‌زند و اصولاً نمادی از مرد غیرتی است که نمی‌خواهد هیچ مرد دیگری به زنش نزدیک شود. سیامک، ملی را از همه چیز محروم می‌کند حتی از سر کار رفتن و یا دیدن ماهواره یا داشتن شبکه اجتماعی در پایان فیلم، مرد به دست همسر خود کشته می‌شود.

در خلاصه داستان فیلم زیر سقف‌دودی به نویسندگی و کارگردانی پوران درخشنده آمده است: شیرین در زندگی خانوادگی با فرزند و همسرش به‌تدریج دچار مشکل می‌شود و به‌دنبال پیدا کردن راهی برای ایجاد ارتباط با آنهاست که موفق نمی‌شود و به بحران می‌رسد. تلاش مجدد او برای برون‌رفت او از این بحران او را با چالش جدیدی روبه‌رو می‌کند. شیرین، نماد یک زن است که تلاش می‌کند بعد از مادر شدن با محدود کردن خود در عرصه خصوصی و خانه‌داری نقش مادری خود را دنبال کند و در این بین او از

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

خواسته‌ها و اهداف خود چشم‌پوشی می‌کند *(بهارلوئی، ۱۳۹۷)*. شیرین، نماد زن ایرانی است که اغلب سکانس‌ها در آشپزخانه و یا مشغول تمیز کردن و شستن، غذا درست کردن و انجام وظایف خانگی است. رعنا، همسر موقت بهرام زنی شاد، زیبا، مدرن و امروزی است. غذاهای جدید درست می‌کند، مستقل و خوش‌پوش است و به همسر خود ابراز علاقه می‌کند. بهرام نماد قدرت و مادی‌اندیشی است که با پیشرفت‌های شغلی و اقتصادی در عرصه عمومی برای خود منزلت و اقتدار کسب کرده است *(بهارلوئی، ۱۳۹۷)*.

فیلم دوران عاشقی، به نویسندگی مهسا محب‌علی و رویا محقق، روایتگر زندگی یک زن وکیل به‌نام بیتا است که در کار خود تبحر دارد و بیشتر پرونده‌های مربوط به طلاق را قبول می‌کند. همسر وی حمید، به‌واسطه شغلش با میترا که به‌تازگی از خارج آمده و تک‌فرزند و فرزند طلاق می‌باشد، آشنا می‌شود و با او عقد می‌کند (عقد موقت). میترا از حمید باردار شده؛ اما حمید این مسئله را نمی‌پذیرد و معتقد است که مدت‌هاست که عمل وازکتومی انجام داده و همه چیز را انکار می‌کند. بیتا در نقش وکیل به حقوق خود آگاه است و استقلال مالی دارد. بیتا، نماد زن نوین و تحصیلکرده و روشنفکر است که روابط گسترده بیرون از خانه دارد. حمید در یک شرکت بزرگ در زمینه‌های پتروشیمی، صادرات و واردات و سرمایه‌گذاری در بورس مشغول به‌کار می‌باشد.

این پژوهش به‌دنبال انعکاس نظریه‌های جرم‌شناسی در آثار سینمایی است؛ لذا تلاش دارد با بهره‌گیری از مبانی جرم‌شناسی نظری و نظریه‌های فمینیستی با تأکید بر این سه فیلم در صدد بیان تفاوت دیدگاه این سه کارگردان و در پی پاسخ به این پرسش است که شایع‌ترین علل ارتکاب بزه همسرآزاری از نظر فیلمسازان زن ایرانی چیست؟ آیا این رویکرد همسو با آموزه‌های جرم‌شناختی است؟

لازم به‌ذکر است که رفتار انسان، رفتاری پیچیده است؛ لذا ارائه نظریه‌های ساده‌انگارانه کاری نادرست خواهد بود. ازاین‌رو نظریه‌های مربوط به بزه و بزهکاران نظریه‌های پیچیده هستند و بر شالوده دانسته‌های ما از تحقیق و بررسی بر روی بزه و بزهکاران، استوار می‌باشند. به‌عنوان یک اصل باید اشاره کرد که آنها منعکس‌کننده مشاهده‌ها و منطق دقیق هستند. با این توضیحات، در ادامه برخی از نظریه‌های جرم‌شناسی با هدف تبیین علت

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

وقوع همسرآزاری بررسی می‌شوند.

۱- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه معاشرت‌های ترجیحی[1]

نظریه معاشرت‌های ترجیحی برای نخستین‌بار توسط ادوین ساترلند در کتاب جرم‌شناسی خود که به‌همین منظور تألیف کرد مطرح شد *(نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱، ص.٤)*. او معتقد بود که جرم مثل اعمال دیگر فراگرفتنی است و به‌عنوان یک خصیصه اکتسابی از طریق فراگیری وارد شخصیت فرد می‌شود. به‌دیگربیان، مطابق این نظر، رفتارمجرمانه یک امر ارثی نیست بلکه یک رفتار اکتسابی و آموختنی از محیط است *(خالقی و جعفری‌فرانی، ۱۳۹۸، ص.۱)*. لازم به‌ذکر می‌باشد که نظریه یادگیری اجتماعی نیز معتقد است بزهکاری یک رفتار اکتسابی است و تمام ابعاد آن یعنی روش‌ها و نگرش‌های مجرمانه از طریق روابط نزدیک با دیگران فراگرفته می‌شود. بر اساس نظریه تقلید گابریل تارد، بزهکاران رفتار کسانی را که دوست دارند و برای آنها احترام قائل‌اند، تقلید می‌کنند. ازاین‌رو انحراف والدین می‌تواند تأثیر عمده‌ای بر فرزندانشان داشته باشد. در ادامه نیز ادوین ساترلند با طرح نظریه پیوند افتراقی یا معاشرت‌های ترجیحی عنوان می‌کند، رفتار بزهکارانه یاد گرفته می‌شود و می‌توان این رفتار را مانند هر رفتار آموختنی دیگر نظیر نوشتن، نقاشی کردن یا خواندن طبقه‌بندی کرد.

انسان در طول زندگی خود با گروه‌های اجتماعی متفاوت نظیر خانواده، دوستان و همکلاسی معاشرت می‌کند و تحت رفتارهای آنان قرار می‌گیرد که در برخی موارد این رفتارها خلاف قانون و ناسازگار با هنجارها است و در نتیجه ممکن است فرد تحت تأثیر الگوهای نابهنجار به‌سمت بزهکاری سوق پیدا کند. ازاین‌رو ساترلند اصطلاح «معاشرت‌های ترجیحی» را به‌عنوان تبیینی برای رفتار انحرافی به‌کار می‌برد و معتقد است رفتارهای کجروانه مانند رفتارهای بهنجار در درون گروه‌های نخستین به‌ویژه گروه‌های همسال فراگرفته می‌شود.

فراگیری رفتار مجرمانه به ۲ صورت می‌تواند انجام گیرد: ۱) ارتباط شفاهی و کلامی.

1 . Differential Associations Theory

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

۲) الگوبرداری. (نجفی‌ابرندآبادی، ۱۳۹۱، ص.۵۵). مطابق این نظر رفتار مجرمانه به‌تنهایی آموخته نمی‌شود بلکه لوازم آن هم آموخته می‌شود و تقلید کامل صورت می‌گیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱، ص.۳۳). تأثیر معاشرت‌های ترجیحی بر جرم تابع ۱. کثرت تماس؛ ۲. مدت تماس و ۳. شدت تماس است. هر چقدر تعداد تماس‌ها با مدل و محیط نامطلوب و مدت آن تماس بیشتر باشد و کیفیت تماس قوی و پرمعنا باشد میزان تأثیر و تداوم معاشرت‌ها بر جرم بیشتر است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱، ص.٥٦).

در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، سیا تحت تأثیر محیط خانوادگی اگرچه از رفتار پدر خود نفرت داشته است؛ اما از این رفتار الگوبرداری کرده است و در مواقع عصبانیت همان رفتاری که پدرش با مادرش انجام داده است را با همسر خود انجام می‌دهد. در جایی از فیلم شاهد گفت‌وگوی ذیل بین سیا و پدرش هستیم.

پدر سیا: «بیا جلوش بگیر».

– سیا: «به من دست نزن. تو الان نگران بچه منی؟ تو که لالایی بلد بودی...».

– سیا: «من بلد نیستم بی‌غیرت باشم. منو این جوری بار آوردن».

سیا پس از ازدواج در طبقه دوم خانه پدری سکونت می‌کند که خود این سکانس، نشان‌دهنده این است که سیا از نظر کثرت و مدت زمان، تعامل زیادی با خانواده خود دارد. در این فیلم نشان داده شد که مادر سیا، فرزندش را به کتک زدن همسر خود تحریک می‌کند. در جایی از فیلم گفت‌وگوی زیر اتفاق می‌افتد.

– مادر سیا: «اینجوری جواب نمی‌گیری برو بالا حالیش کن عروس کی شده؟»

در فیلم زیر سقف دودی، بهرام در محیطی مشغول به‌کار است که اعمال نابهنجار تا حدی مطلوب است. در فیلم شاهد گفت‌وگوی بین بهرام و همکارانش هستیم.

– همکار: «بیا یه سفر کاری برو».

– بهرام: «کجا؟ دل خجسته‌ای داری».

– همکار: «سفر بهانس همسفر مهمه با یکی از این آرامشی آسایشی‌ها برو سفر که کلی بهت دل و دماغ کار بدن. به این نسخه شفابخش من عمل کن. جون تو آب از آب تکون نمی‌خورده. والا ما از خود این جمعیت شنیدیم آرامش می‌دیم آسایش می‌گیریم. آسایش

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

یک سفر ۱ هفته‌ای اونور آب».

در این فیلم نشان داده شد بهرام، علاوه بر آموزش رفتارهای نابهنجار درون گروه‌های دوستانش، فنون ارتکاب جرم و نحوه توجیه رفتار مجرمانه را نیز آموخته است و از رفتار همسالان خود تقلید کامل کرده و به‌منظور استراحت و به‌دست آوردن آرامش با همسر موقت خویش به پاریس سفر می‌کند.

۲- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه خرده‌فرهنگ مجرمانه[1]

ولف گانگ و فراکونی نظریه‌ای در زمینه تبیین خشونت به نام خرده‌فرهنگ خشونت را تبیین نمودند. خرده‌فرهنگ «شیوه زندگی خاص یک گروه در فرهنگ بزرگ‌تر جامعه» است. بیشترین متون نظری جرم‌شناسی فرهنگی توجه به مطالعه خرده‌فرهنگ‌های بزهکاری است *(شیرجزی، ۱۳۹۳، ص.٤٨)*. درواقع خرده‌فرهنگ، شامل راه و روش‌ها، بینش‌ها، ارزش‌ها و نحوه رفتاری است که در گروه‌های کوچک یک جامعه جریان دارد و موجب تفاوت‌های فکری و رفتاری آن‌ها از یکدیگر می‌شود. مفاهیم کلیدی این نظریه افکار، طرحواره‌ها و کلیشه‌ها است *(قماشی، ۱۳۹٤، ص.١٦)*.

۱-۲- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو خرده‌فرهنگ خشونت

این نظریه مدعی است در خرده‌فرهنگ خشونت، ضرب و شتم افراد و توسل به وسایل پرخاشگری به لحاظ اجتماعی پذیرفته شده و مورد تأیید است *(فراست، ۱۳۹۳، ص.٤٧)*. مطابق این نظریه، مردانی که با همسران خود بدرفتاری می‌کنند در فرهنگی زندگی می‌کنند که در آن حاکمیت مردان بسیار بیشتر از زنان است *(اعزازی، ۱۳۸۰، ص.۷۱)*.

در سکانسی از فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش نیره خطاب به ملی بیان می‌کند:

- نیره: «دست خودش نیست تو دیونه خونه بزرگ شده».

در سکانسی دیگر از فیلم پدرسیا خطاب همسرش می‌گوید:

1. Subcultural Theory

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

– پدر سیا: «بذار بیاد تو. انقدر دختر مردمو عذاب نده».

– مادر سیا: «دختر مردم؟ ما دختر مردم نبودیم؟ فقط این تحفه دختر مردمه؟ نمی‌بخشمت من سیارو حامله بودم روزی ۱۰ تا لگد حوالم می‌کردی».

و یا سکانسی دیگر:

– پدر سیا: «بیا جلوش بگیر زنشو کشت».

– مادر سیا: «خودت یادش دادی خودتم جلوش بگیر».

یا سکانسی که برادر ملی خطاب به وی می‌گوید: «حتماً یک غلطی کرده دیگه».

یا در سکانسی دیگر زمانی که در دوران دوستی، ملی از سیامک با لحن کودکانه می‌پرسد:

– ملی: «اگه من زنت شم منو با چی می‌زنی؟» (برگرفته از قصه‌ای که در کودکی بسیاری از کودکان دهه‌های ٦٠ و ٧٠ خواندش رایج بوده) نشان از آن دارد که کتک زدن در ذهن ملی از کودکی و نوجوانی ریشه داونیده است.

در تحلیل همسرآزاری در پرتو این نظریه، در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، کتک زدن تحت عنوان غیرت، استانداری برای سنجش مردانگی به‌شمار می‌آید.

– سیا: «من بلد نیستم بی‌غیرت باشم». در بخشی از فیلم شاهد گفت‌وگوی زیر بین ملی و سیا هستیم.

– سیا: «تو نمی‌فهمی کجا زندگی می‌کنی نه؟ اومدی با این سر و وضعت وسط اون همه مرد تو گاراژ آبرو من رو ببری؟ الان شدم سوژه اونا الان دارن از هیکل زن من حرف می‌زنن. خاک بر سر بی‌غیرت من». یا سکانسی دیگر: «فردای عروسی باید بیاد وسط ٤٠ تا مرد توگاراژ؟»

همچنین گفت‌وگوی بین روان‌شناس و بهرام:

– روان‌شناس: «شما رابطه خارج از ازدواج دارین؟».

– بهرام: «خوب که چی همه دارن».

همان‌طور که در فیلم‌ها مشاهده می‌شود خرده‌فرهنگ‌هایی نظیر غیرت و مردانگی موجب تقویت خشونت و تداوم همسرآزاری است.

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

۲-۲- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو خرده‌فرهنگ جنسیتی

جرم‌شناسی فرهنگی توضیح می‌دهد بدون فهم خرده‌فرهنگ جرم سیاست‌ها و برنامه‌های کنترل بزهکاری محکوم به شکست است. این رویکرد برای دستیابی به فهم جرم‌شناسانه مطالعات فرهنگ عامه را جدی می‌گیرد *(الله‌وردی و فرجیها، ۱۳۹۷، ص.٦)*. فرهنگ با تعریف جایگاه زنان در بستر زمانی و مکانی هر جامعه، حقوق و وظایف زنان را در قالب نقش‌های جنسیتی معین می‌نماید. در این بین کلیشه جنسیتی پیام‌های اجتماعی هستند که زنان را به انجام نقش‌های از پیش تعیین‌شده در مورد رفتارهای جنسی رهنمون می‌کند. این کلیشه‌های جنسیتی در گذر زمان شکل بدیهی به خود گرفته و فرهنگ موجود ادعای خلاف آن را برنمی‌تابد *(زراعت پیشه و دیگران، ۱۳۹۹، ص.٤)*.

در تفکر سنتی موجود، زنان پیوسته باید مطیع و فرمان‌بردار همسران باشند و این اطاعت در خصوصی‌ترین مسائل زندگی از جمله روابط جنسی زناشویی نیز حاکم است. در این تفکر زنان در برابر درخواست‌های جنسی همسر به‌طور ضمنی تسلیم هستند و رضایت زن در این عمل به‌هیچ‌وجه شرط نیست *(زراعت پیشه و دیگران، ۱۳۹۹، ص.٥)*. در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش در سکانسی از فیلم مشاهده می‌شود که سیا خطاب به ملی می‌گوید:

– ملی: «تا اخلاقتو درست نکنی بچه نمی‌خوام».

– سیا: «مگه دست تو بچه نخوای؟» این سکانس بیانگر این دیدگاه است که مردان در دسترسی جنسی به زنان در هرکجا و هرگونه که بخواهند توانمند هستند و چون زنان اموال جنسی مردان به‌شمار می‌روند این مردان هستند که نیاز و حق بهره‌مندی از رابطه جنسی را دارند *(زراعت پیشه و دیگران، ۱۳۹۹، ص.۲۲)*.

این دیدگاه در سکانس دیگری از فیلم نیز به خوبی قابل مشاهده است:

– ملی: «تو که می‌خواستی زن آفتاب مهتاب ندیده بگیری واسه خودت چرا خودت هر کاری دلت خواسته کردی؟ جواب بده».

– سیا: «جواب چیو بدم؟ خنگول از من چیزی کم نمی‌شه من تجربم می‌ره بالا خوش به حال تو». یا سکانس دیگر: «زنمه، ناموسمه، مال منه».

در فیلم زیر سقف دودی، نشان داده می‌شود زنان از گفتگو پیرامون روابط جنسی خود

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

شرمسار هستند و رابطه جنسی را امری مردانه می‌دانند که مردان روی زنان انجام می‌دهند *(زراعت پیشه و دیگران، ۱۳۹۹، ص.۱۵)*. شیرین: «نه (با تعجب) خوب خانم دکتر آدم روش نمی‌شه ما زنا طبیعتمون اینه غیر اینه؟» مطابق فرهنگ مردسالارانه که بر کنترل و تسلط مردان استوار است رابطه جنسی فعلی نیست که زنان به دلخواه و متقابلاً در آن مشارکت داشته باشند و این اصول که در تعاملات جنسی زن ومرد پذیرفته شده است عادی‌سازی شده است *(زراعت پیشه و دیگران، ۱۳۹۹، صص.۱۵و۲۲)*.

۳- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه خردمحورانه

پیروان این نظریه معتقدند که مجرم تفاوت ماهوی با غیرمجرم ندارد و اتفاقاً بزهکار فردی بسیار اجتماعی شده است. طبق این نظریه مجرم می‌داند چرا مرتکب جرم می‌شود و چگونه باید آن را انجام بدهد. مطابق این نظریه بزهکار فردی انتخابگر، حسابگر، اجتماعی و فعال است *(نجفی ابرآبادی، ۱۳۹۱، ص٤٨)*. ذیل عنوان نظریه‌های خردمحورانه، دو جریان نظری وجود دارد: ۱) نظریه انتخاب عقلانی و ۲) نظریه فنون خنثی‌سازی.

۱-۳- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه انتخاب عقلانی[1]

نظریه انتخاب عقلانی، مجرم را انسانی، اقتصادی و فایده‌گرا در نظر می‌گیرد که همواره در جستجوی فرصت‌ها و انتخاب‌های غیراخلاقی و غیراجتماعی با هدف به حداکثر رساندن منافع شخصی خویش است *(مگ‌وایر و دیگران، ۱۳۸۹، ج۱، ص.۳٤۷)*. نظریه‌های مبتنی بر گزینش عقلانی ذیل دو دسته قابل بررسی است: ۱. مدل و شیوه سبک زندگی ۲. فعالیت روزانه.
ویژگی دو نظریه مذکور این است که بزهکاری را منتقل می‌کند به بزه‌دیده و از نقطه نظر بزه‌دیدگان بررسی می‌کند که بزه‌دیده چه ویژگی‌هایی داشته که سیبل جرم واقع شده است؟ *(نجفی ابرآبادی، ۱۳۹۱، ص.۵۲)*. به‌عبارت‌دیگر، نظریه‌های مزبور بزه‌دیده‌مدار هستند و علت‌شناسی وقوع جرم را از منظر بزه‌دیده تبیین می‌نمایند.

1. Rational choice Theories

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

۱-۱-۳- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه سبک و شیوه زندگی[1]

سبک زندگی عنوان شناخته شده‌ای در مباحث مطالعات فرهنگی به‌حساب می‌آید. بررسی سبک زندگی و شیوه زندگی بزه‌کاران یا بزه‌دیدگان می‌تواند تأثیرهای زیادی در شناخت عوامل جرم‌خیز داشته باشد *(مهدوی‌فر، ۱٤۰۰، ص.۱)*.

این نظریه به گات فردسن و هیندلانگ منسوب است. این مفهوم گستره وسیعی از رفتارها و کنش‌های فردی، روابط اجتماعی و مؤلفه‌های روانی و فرهنگی ازجمله فعالیت‌های فیزیکی، اوقات فراغت، خواب و بیداری، روابط اجتماعی، روابط خانوادگی، معنویت، ایمنی، آرامش، تغذیه و ...را شامل می‌شود *(مهدوی‌فر، پیشین، ص.۱)*. این نظریه در پی پاسخ به این مسئله است چرا برخی از افراد و گروه‌ها بیش از دیگران در معرض بزه‌دیدگی‌قرار دارند؟ *(جوان جعفری بجنوردی و شاهدیده، ۱۳۹۳، ص.٤)*.

در چهارچوب نظریه سبک و شیوه زندگی نظریه شتاب‌دهندگی بزه‌دیده توسط بنیامین مندلس و نوهینگ مطرح شده است که به‌طور غیرمستقیم به تقصیر یا قصور زنان بزه‌دیده در فرایند بزه‌دیدگی خویش اشاره دارد *(جوان جعفری بجنوردی و شاهدیده، ۱۳۹۳، ص.۱۰)*.

در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، ملی دارای تحصیلات دیپلم می‌باشد. وی دارای موقعیت اجتماعی بالایی نیست. او در یک خانواده سنتی بزرگ شده است که تنها اجازه داشته به کلاس خیاطی برود. او با عجله در ازدواج و عدم شناخت کامل سیا در پی آشنایی خیابانی و علی‌رغم مخالفت خانواده برای فرار از شرایط خانوادگی ازدواج می‌کند. در یک سکانس، شاهد مکالمه ملی با خانواده‌اش هستیم.

– ملی: «من از دست شماها فرار کردم فکر می‌کردم دیگه کلفت این خونه نیستم. فکر می‌کردم قرار نیست سر هر چیز کوچیک اجازه بگیرم». معیار ملی برای ازدواج بامزگی چهره شوهر و همچنین رفتن به سینما و فرار از شرایط خانه و آشپزی کردن برای همسر است.

یا سکانسی دیگر:

– نیره: «می‌گم ملی زود ازدواج نکن. خری می‌خوای زن داداش من بشی؟».

1. Life Style Theory

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

– ملی: «خیلی خوبه. دوس دارم برای خودم خونه زندگی داشته باشم ولی خیلی خوب نمی‌شناسمش. چی بگم والا من قیافشو با بامزگیاش دوست دارم زوده الان».

می‌توان گفت ملی به‌قدری در ازدواج با سیا عجله به خرج داده که در چندین نوبت که با وی بیرون رفته متوجه علائم هشداردهنده نظیر وارسی کیف و لوازم شخصی وی توسط سیا در غیاب وی که نشان‌دهنده بدبینی سیا است، نشده است بلکه از این موضوع به‌شوخی گذر می‌کند. ازآنجاکه در پدید آمدن سبک زندگی عنصر اختیار نقش اساسی دارد و سبک زندگی سبکی است که باید توسط خود فرد انتخاب گردد، می‌توان گفت این سبک زندگی انتخاب خود ملی نبوده است بلکه نظام پدرسالاری و سختگیری در خانواده باعث عجله در ازدواج شده و در ادامه، قانون وی را به ادامه زندگی تشویق کرده است (نصیری سقرلو، ۱۳۹٤، ص.١٦).

در فیلم زیر سقف دودی، شیرین دانشجوی انصرافی رشته ادبیات است. او در بیست‌سالگی مادر شده است. سبک زندگی وی نشان می‌دهد او بعد از بچه‌دارشدن از خود و همسرش غافل شده و تمام انرژی خود را صرف بزرگ کردن بچه می‌کند. در جایی از فیلم شاهد گفت‌وگوی بین شیرین و پسرش آرمان هستیم.

– آرمان: «من مقصرم که شوهرت از خونه فراریه؟»

– شیرین: «یکی ذاتاً ددریه دیگه تقصیر من چیه؟»

– آرمان: «تو هم راحت ولش کردی بره ددرکه بچسبی به من بدبخت زمانی که باید تلفنت خاموش باشه پیش شوهرت باشی مدام داری به من زنگ می‌زنی».

یا گفت‌وگوی بین شیرین و روان‌شناس:

– شیرین: «خوب این داستانش خیلی طولانیه ترم آخر بود که حامله شدم بعد دیگه وقتی آدم مادر می‌شه دنبال چیزایی که خودش دوست داره نباید بره همه چیز زندگی می‌شه تربیت بچه، نظافت خونه، آشپزی بعد از یه مدت آدم می‌شه متخصص قورمه سبزی، شامی کباب، خورش قیمه بادمجون منم دیگه همه زندگیم شد بچه».

همچنین گفت‌وگوی دیگر بین شیرین و روان‌شناس:

– شیرین: «آدم وقتی مادر می‌شه خیلی زندگیش فرق می‌کنه مخصوصاً من. با اون بارداری که داشتم تو دوران حاملگیم ویار وحشتناک داشتم شوهرم که می‌اومد خونه بوی شوهرم

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

حال منو بهم می‌زد می‌دیدمش دائم عق می‌زدم بالا می‌آوردم. بعد از زایمانم همه عشقم شد آرمان».

سبک زندگی بهرام و شیرین نشان می‌دهد آن‌ها در وضعیت طلاق عاطفی قرار دارند. در جایی از فیلم گفت‌وگوی بین شیرین و بهرام اتفاق می‌افتد.

– بهرام: «نقطه مشترکمون اینه ما هر دو تامون حالمون بده هر دو مجبوری داریم زیر این سقف زندگی می‌کنیم».

در فیلم دوران عاشقی سبک زندگی بیتا شان می‌دهد که وی به‌شدت خود را مشغول کار کرده در اغلب سکانس‌ها خانه به‌شدت شلوغ و بهم‌ریخته در فیلم شاهد گفت‌وگوی بین بیتا و همسرش هستیم.

– حمید: «موضوع ازدواج موقت من برمی‌گرده به زمانی که تو نبودی همش سفر بودی اینا رو برای توجیه خودم نمی‌گم همیشه سرت تو پرونده‌های مردمه یبار پرونده این زندگی باز نکردی».

همچنین سکانسی دیگر گفت‌وگوی بیتا و حمید:

– حمید: «اگه خوابت نمیاد بیا صحبت کنیم».

– بیتا: «خستم».

– حمید: «مثل همیشه».

همچنین در فیلم دوران عاشقی نیز نشان داده شد اغلب زنان بدون تفکر و آگاهی به عقد موقت مردان درمی‌آمدند. نگاه شود به گفت‌وگوی بین بیتا و مراجعه‌کننده به دفتر وکالت وی:

– بیتا (وکیل): «بالاخره تاریخ مشخصه خودتون امضا کردین من بودم خودم در معرض چنین آسیبی قرار نمی‌دادم».

در سکانس‌های حاشیه این این فیلم نشان داده شد زنی که به‌شدت از سوی همسرش تهدید و مورد آزار قرار می‌گیرد علت ازدواج با همسرش را جالب بودن ازدواج عنوان می‌کند.

– موکل: «من می‌خوام جدا شم امنیت جانی ندارم یک ساله ازدواج کردم فکر کردم ازدواج شاید جالب باشه».

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

۲-۱-۳- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه فعالیت روزانه[1]

این نظریه بیشتر به لاری کوهن و مارکوس فلسن مرتبط است *(حسینی، ۱۳۹۶)*. فعالیت‌های روزمره شامل هر فعالیت اجتماعی عادی می‌شود که برای برآورده کردن نیازهای اساسی زندگی صورت می‌گیرد. برخلاف بیشتر نظریه‌ها و دیدگاه‌های جرم‌شناسی که بر شخصیت فردی مجرمان تمرکز می‌کند نظریه فعالیت روزمره، زمینه محیطی را می‌آزماید *(علیوردی نیا و علیمردانی، ۱۳۹۶، ص.٤)* و به‌دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا موقعیت «Situatio» و شرایط سیبل جرم «بزه‌دیده» ارتکاب جرم را مساعد می‌کند؟ *(نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱، ص.۸۱)*.

مطابق این دیدگاه بزهکار نمی‌تواند بدون فراهم ساختن لوازم و اسباب محیطی مرتکب جرم شود، حتی اگر تمایل به ارتکاب بزه در او وجود داشته باشد *(علیوردی نیا و علیمردانی، ۱۳۹٦، ص.٤)*. طبق نظریه فعالیت روزمره، برای آنکه جرمی واقع شود باید سه عنصر بزهکار بالقوه باانگیزه، بزه‌دیده با هدف مناسب و عدم وجود یک محافظ توانمند و کارآمد باید در یک زمان و یک مکان با یکدیگر تلاقی نمایند. این نظریه‌پردازان معتقدند تنها وجود یک «بزهکار باانگیزه» برای تبیین علت بزهکاری کفایت نمی‌کند بلکه رفتار بزهکارانه علاوه بر عقلانی بودن باید یا «فرصت مناسب» برای ارتکاب جرم مرتبط شود *(پیز، ۱۳۸۳، ص.۱۲۹)*؛ بنابراین نظریه فعالیت روزمره به نقش قربانی و بزهکار در فرایند ارتکاب جرم اهمیت برابری می‌دهد و معتقدند فرصت ارتکاب جرم تا حدودی از سبک زندگی و رفتار قربانی تأثیر می‌پذیرد. به‌این‌ترتیب که هر چقدر فرصت بیشتری برای رفتارهای خلاف قانون فراهم باشد، خلافکاران بیشتر تحریک می‌شوند و احتمال وقوع جرم بالاتر خواهد بود *(معظمی، ۱۳۹۲، ص.۱٤۸)*.

در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، شاهد این گفت‌وگو هستیم. ملی: «این‌دفعه برگردم منو می‌کشه. مشاورم گفته نه رضایت بده نه باهاش برو زیر یه سقف». زیر یک سقف بودن، به‌عنوان یک عامل تسهیل‌کننده یا همان فرصت مناسب در وقوع پدیده همسرآزاری لحاظ شده است. همچنین در سکانس‌های فیلم دیده می‌شود زمانی که پلیس پس از اطلاع

1. Routine Activite Theory

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

همسایه‌ها به درب منزل ملی رجوع می‌کند اگرچه از ورود به منزل ممنوع است؛ اما حضور پلیس باعث می‌گردد سیا دست از ضرب و شتم همسر خویش بردارد. همچنین در فیلم دوران عاشقی در سکانسی نشان داده شد زمانی که مراجعه‌کننده‌ای برای طلاق به وکیل رجوع کرد پس از حضور مرد در دفتر وکالت و تهدید به ضرب‌وشتم با هشدار وکیل مبنی بر تماس با پلیس، ضارب صحنه را ترک نمود. در تمامی این سکانس‌ها مشاهده می‌گردد که به‌دنبال فرصت‌زدایی و حمایت از شخص بزه‌دیده (زن در برابر شوهر)، به‌نحوی از وقوع همسرآزاری پیشگیری شده و زمینه ارتکاب آن از بین می‌رود.

۳-۱-۳- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه فنون خنثی سازی دیوید ماتزا

این نظریه توسط دیوید ماتزا و گرشام سایسکدر ارائه شده است و مشتمل بر فنونی است که در پرتو به کارگیری آن تصویر قبیح جرم از ذهن مرتکب پاک شده و ارتکاب جرم تسهیل می‌یابد. در این مفهوم شخص با دستکاری ذهنی و پدیدآوردن یک چهارچوب ذهنی توجیه‌کننده مجوز بزهکاری خود را صادر می‌کند. به‌عبارت‌دیگر پیش از ارتکاب جرم، از عمل مجرمانه قبح‌زدایی می‌کند. طبق این دیدگاه، تمام مجرمان مقید به نظام ارزشی جامعه هستند. در این دیدگاه بزهکاران هم زشتی عمل خود را می‌پذیرند و هم ارزش‌های متعارف جامعه را قبول دارند *(نجفی ابرآبادی، ۱۳۹۱، ص.۵۱)*. در این نظریه بزهکار فردی انتخابگر و حسابگر است.

در این نظریه بزهکار قربانی جبر اقتصادی و فرهنگی و خرده‌فرهنگ مجرمانه نیست. بلکه برعکس سوژه‌ای است که دست به انتخاب استراتژی می‌زند *(نجفی ابرآبادی، ۱۳۹۱، ص.۷۶)*.

سازوکارهایی که در پرتو آن بزهکار از عمل خود، قبح‌زدایی می‌کند مشتمل بر ۵ فن است. انکار مسئولیت، انکار ضرر وارده، انکار بزه‌دیده، محکوم کردن محکوم‌کنندگان، پایبندی به اعتقادات بالاتر *(رحیمی‌نژاد؛ آقایاری و قلی‌پور، ۱۳۹٤، ص.۱۱و۱۵)*.

در فیلم‌های نمونه، عاملان خشونت از ٤ فن اولی برای توجیه خشونت استفاده نمودند.

در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، سیا با استفاده از دو فن (انکار مسئولیت و انکار بزه‌دیده) از عمل خود قبح‌زدایی می‌کند. سیا با این ادعا که رفتار وی اتفاقی بوده از خود

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

سلب مسئولیت کرده و رفتار خود را توجیه می‌کند. سیا با قبول آسیب زدن به ملی، ملی را مقصر دانسته و معتقد است ملی با انجام رفتار نادرست و ناشایست سزاوار این بوده مورد تعدی واقع شود. در فیلم شاهد گفت‌وگو بین سیا و ملی هستیم.

– سیا: «نمی‌خواستم بزنم تقصیر خودت بود».

– ملی: «چکار کردم مگه؟»

– سیا: «رو اعصابم راه رفتی زیاد حرف بزنی هم تو می‌زنم هم باباتو».

سیا در این فیلم خود را قربانی شرایط می‌داند و علل ارتکاب خشونت نسبت به همسرش را وضعیتی می‌داند که از بچگی در آن قرار گرفته است.

– سیا: «شش سالم بود یه روز رفتم نون بخرم. همیشه من نون می‌خریدم خیلی هوا سرد بود وایسادم دیدم پولم نیست. ده بار رفتم بالا پایین پولم نبود. رفتم خونه به آقام گفتم. اونم منم زد بد زد انقد زد دستم شکست. اگر از رو دوست داشتن می‌زد که چرا پولم گم کردی عیبی نداشت ولی دیگه از اون روز دوستش نداشتم. اونم فهمید بدتر می‌زد تو هم دوستم نداری». مطابق این سکانس سیا کتک زدن از روی دوست داشتن قبیح نمی‌داند.

در فیلم زیر سقف دودی، بهرام از ۲ فن (انکار ضرر و زیان و محکوم کردن محکوم‌کنندگان) به توجیه رفتار نامتعارف خود می‌پردازد. بهرام معتقد است چون نیازهای مادی همسرش تأمین شده است هیچ ضرری به بزه‌دیده یعنی شیرین وارد نشده است. بهرام ضرر معنوی وارد شده به شیرین را انکار می‌کند. در فیلم شاهد گفت‌وگوی بین بهرام و شیرین هستیم.

– بهرام: «من برای تو کم گذاشتم؟ به تو بی‌احترامی‌کردم؟ من حرمتت دارم برای این که مادر بچمی برای اینکه زن این خونه‌ای من هر قبرستونی بودم آخر اومدم تو این خونه خوابیدم». همچنین بهرام به جای تأمل بر رفتار خود بر رفتار روان‌شناس که عمل وی را محکوم می‌کند متمرکز می‌شود. نگاه شود به سکانس گفت‌وگوی بهرام و روان‌شناس.

– بهرام: «شماها زنا رو که دارن زندگیشون می‌کنن اسیر این توهم می‌کنین که چی؟ مردها دارن بهشون اجحاف می‌کنن. شما تصمیمتون گرفتین فقط از خانوما دفاع کنین؟ شما به چه حقی ذهن یک زن خانه‌دار بهم می‌ریزین که وارد جدل با شوهرش بشه که نتیجه‌ای جز

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

طلاق نداره شما فکر نمی‌کنین تو سونامی طلاق مقصرین؟»

در فیلم دوران عاشـــقی نیز حمید زشـــتی کار خود را درک کرده او ارزش متعارف (تک‌همســـری) را قبول دارد ولی با اســـتفاده از فن انکار مســـئولیت، عمل خود را موجه جلوه می‌دهد.

نگاه شود به سکانس گفت‌وگوی حمید و بیتا:

– حمید: «دنیا همینه باید خیانت می‌دیدم چون خودم خیانت کردم».

گفت‌وگوی دیگر بین وی و همسرش حمید:

– حمید: «باید گوش کنی من آدم این ماجراها نبودم آشنایی من وقتی بود که تو نبودی به یه متهم اجازه می‌دن از خودش دفاع کنه».

۴. رویکرد علت‌شـــناســـانه همســـرآزاری در پرتو برخی از نظریه زن‌مدارانه[1]

در سالیان اخیر به اعتقاد کارشناسان و منتقدان سینمایی، رسانه جمعی تحت تأثیر گرایش‌های فمینیستی روز جهان بیشتر به موضوع‌های زنان روی آورده است *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۷٤).*

Feminine ریشه اصلی فمینیسم است که به‌معنای زن یا جنس مؤنث می‌باشد *(مرادی، ۱۳۹٤، ص.۲).* در این قسمت، فیلم‌های مورد بحث از منظر این نظریه نیز بررسی می‌گردد.

۱-۴- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه فمینیست لیبرال

به لحاظ تاریخی اولین گرایش عمده فمینیستی، فمینیسم لیبرال است که از قدیمی‌ترین و در عین حال بزرگ‌ترین جنبش‌های فمینیستی شمرده می‌شود *(مرادی، ۱۳۹٤، ص.۳۷).* از منظر فمینیست‌های لیبرال، زنان در رسانه‌ها در قالب همسر و مادر ظاهر می‌شوند و اغلب جوان و زیبا و فاقد تحصیلات هستند *(بختیاری؛ نصیری و حقیقی، ۱۳۹۲، ص.٦).* انتخاب نام بهرام برای مرد به‌معنای مانع‌شکن، پیروزگر، درهم‌شکننده، نشان‌دهنده موقعیت فرادستی مرد و فرودستی زن است. در فیلم‌های منتخب به‌جز فیلم دوران عاشقی که بیتا وکیل و دارای

1. Feminist Theory

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

روابط گسترده است، زنان در عرصه اجتماعی حضور ندارند و اکثر اوقات در آشپزخانه مشغول به‌کار هستند و در صورت اشتغال به‌صورت طبقه‌ای نشان داده می‌شوند که به‌علت جذابیت جنسی مورد توجه مردان قرار گرفته‌اند. در فیلم دوران عاشقی و فیلم زیر سقف‌دودی، میترا و رعنا هر دو شاغلند. میترا در یک شرکت مشغول به‌کار است و رعنا کارمند بانک است و هر دو در فیلم‌های منتخب همسران موقت محسوب می‌شوند. در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش و همچنین فیلم زیر سقف دودی، زنان خانه‌دار و نقش اجتماعی و جایگاهشان نسبت به مردان فرودست است. به اعتقاد این گروه، نقش‌های جنسیتی از پیش تعیین‌شده از همان آغاز کودکی، دختران را موجودی فرودست و فرمانبردار می‌سازد *(مرادی، ۱۳۹٤، ص.۳۷)*. نگاه شود به این گفتگوی ملی: «تو نمی‌دونی من چمه مادر؟ من چه حقی دارم تو زندگی؟ یعنی چون سیبیل ندارم هی باید کتک بخورم؟».

یکی از اصلی‌ترین مبانی فمینیسم لیبرال، مسئله تساوی زن و مرد به ویژه تساوی حقوقی آن‌ها است *(حسینی‌زاده و دیگران، ۱۳۸۹، ص.۳)*. اصلاح قوانین مربوط به طلاق از دستاوردهای فمنیسیم لیبرال است.

در سکانسی از فیلم مشاهده می‌شود ملی خطاب به نیره می‌گوید:

– ملی: «من بخوام طلاق بگیرم راهش چیه؟».

– نیره: «راهی نداری حق طلاقم که نداری الان که طلاق سخته».

در این سکانس مشاهده می‌شود اعطای اختیارات گسترده به مرد توسط قانون و عدم برخورداری زن و مرد از وضعیتی یکسان در طلاق، امکان بزه‌دیدگی زنان را فراهم می‌سازد *(محمدی، ۱۳۹۱، ص.۵۲)*. اشاره به روند طولانی و طاقت‌فرسا طلاق در سکانسی از فیلم قابل مشاهده است. «راهی نداری الاف می‌شی حق طلاقم که نداری». همچنین سکانس‌های دیگر فیلم:

– داداش ملی: «همین قانونی که حرف می‌زنی یا سلام و صلوات برت می‌گردونه کجایی؟»

یا سکانسی از فیلم دوران عاشقی:

– دایی میترا: «قانون؟ قانون خوب چیزیه تو راه خودت برو منم راه خودمو».

یا در سکانسی دیگر:

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

– مادر میترا: «هیچ حکم دادگاه و برگه آزمایشی نمی‌تونه مرد مجبور کنه پدر خوبی باشه».

در فیلم زیرسقف‌دودی نشان داده شد مردان از وسعت اختیار در امر طلاق به‌مثابه حربه‌ای برای تحقیر و تهدید زن استفاده می‌کنند *(محمدی، ۱۳۹۱، ص.۹۲)*. نگاه شود به این گفت‌وگو:

– بهرام: «اگر فکر می‌کنی مشکلی داری طلاق بگیر برو یه کیس بهتر پیدا کن».

– بهرام: «این وضع زمانی تموم می‌شه که همه چیز تموم بشه».

– بهرام: «من می‌تونم بهتر از تو یکی پیدا کنم».

– بهرام: «من می‌رم از این زندگی من آشغالامو جمع می‌کنم از این خونه می‌رم اصراری ندارم اگر فکر می‌کنی تو این هتل، پانسیون نیام اینجام نمی‌یام».

– ملی: «اگر من امروز شکایت می‌کردم چی؟».

– نیره: «گوشش می پیچوندن بعد تورو با نصیحت برمی‌گردوندن خونه تا بسوزی و بسازی».

– ملی: «پس فایده شکایت چیه؟».

– نیره: «هیچی بی‌فایده هم نیست دفعه بعد آروم‌تر می‌زنتت».

همچنین نویسندگان فیلم زیر سقف دودی و دوران عاشقی با دیدگاه فمینیست لیبرال به پیامدهای جرم‌شناختی ازدواج مجدد پرداخته‌اند. یکی از پیامدهای جرم‌شناختی این امکان قانونی، تقلب نسبت به قانون توسط مردان و برقراری رابطه مبتنی بر هوس، در لوای چهارچوب قانونی «تعدد زوجات» است *(محمدی، پیشین، ص.۲۱)*. در سکانسی از فیلم زیر سقف دودی، گفت‌وگویی بین بهرام و روان‌شناس شکل می‌گیرد.

– روان‌شناس: «شما رابطه خارج از ازدواج دارین؟».

– بهرام: «خوب که چی همه دارن».

– روان‌شناس: «اکثر ازدواج‌ها بعد از یک مدت دچار بحران می‌شه. کافیه یکی از طرفین مدیریت داشته باشه شرایطی ایجاد بشه در مورد مشکل حرف زد ولی متأسفانه بعضی از آقایون بحران براشون تبدیل می‌شه به یک فرصت مشروع».

در سکانسی از فیلم دوران عاشقی که به نمایش رابطه بین ازدواج موقت و بارداری‌های ناخواسته می‌پردازد.

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

– بیتا: «بالاخره تاریخ مشخصه خودتون امضا کردین من بودم خودم در معرض چنین آسیبی قرار نمی‌دادم».

دیدگاه تهمینه میلانی، بیانگر آن است که وی قانون را برای حل مشکلات زنان ناکافی می‌داند *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۸۵)*. نگاه شود به سکانسی در فیلم روان‌شناس:

«به علت عدم آشنایی با قوانین راه‌های زیادی است که نرفتین لازم است جدی باشین و رو موضع خود محکم بایستید. همسرتون باید مجازات بشه باید بفهمه کارهای غیرانسانی‌اش چقدر تاوان سنگینی داره».

درنهایت ملی که خود را قربانی مداوم همسر می‌بیند زمانی که از راه‌های مختلف برای حل مختلف به نتیجه نمی‌رسد و از حمایت خانواده نیز برخوردار نیست و حق در طلاق هم ندارد شوهر خود را به قتل می‌رساند. جرم‌شناسان جرائمی که در چهارچوب خانواده به‌ویژه زوجین اتفاق می‌افتد را مشمول تحلیل و تفسیر خاص قرار می‌دهند. معتقدند قتل‌های این‌چنینی با قتل‌های عادی فرق می‌کند و قتل‌های زناشویی فرایندی را طی می‌کند و ایستا و فی‌البداهه نیست. اولین علامت پیدا شدن وسواس یک طرف به طرف دیگر است وسواسی که ناشی از سلطه و تسلیم یکی بر دیگری است. این رفتار مالکانه یا انحصارگرایانه که به‌صورت ایجاد محدودیت در استقلال و رفت‌وآمد طرف مقابل که معمولاً زوجه است صورت می‌گیرد تحت شرایطی منجر به قتل می‌گردد *(نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۹، ص.۲٤)*.

محمدعلی نجفی‌توانا ـ جرم‌شناس بیان می‌کند: نخستین عامل در شکل‌گیری معضل همسرکشی، خشونت مرد علیه زن است. زنی که خود را قربانی مداوم همسر می‌بیند و با گذشت چند سال همسرش رویه خود را عوض نمی‌کند به‌تدریج وی را شکنجه‌گر تلقی می‌کند *(محمدی، ۱۳۹۱، ص.٦۰)*.

۲-۴. رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه فمینیست مارکسیست

از منظر فمینیست مارکسیست نظام سرمایه‌داری عمده‌ترین عامل فرودستی زنان است.

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

محور عمده مطالعات فمینیسم مارکسیست در زمینه برابری و حذف سرمایه‌داری است (رضوانی، ۱۳۸۲). این نظریه تأکید جنبش رادیکال بر پدرسالاری را می‌پذیرد؛ اما سعی دارد از آن در تحلیل سرمایه‌داری استفاده کند. این نوع فمینسیم بر خلاف رادیکال و لیبرال‌ها برای مشخص کردن موقعیت زنان منحصراً بر جنسیت تأکید نمی‌کند بلکه تلاش دارد تحلیلی از شرایط اقتصادی زنان را نشان دهد *(معینی‌فر، ۱۳۸۸، ص.۱۶)*. این گرایش بیان می‌دارد نظام سرمایه‌داری باعث شده زنان از کار بازداشته شوند و سپس نقش آنان در حوزه خانگی تعیین گردد و رهایی زنان زمانی رخ می‌دهد که زنان بتوانند به‌طور گسترده در امر تولید شرکت کنند و وظایف خانگی خود را به حداقل برسانند *(رضوانی، ۱۳۸۲)*؛ بنابراین ریشه ستم بر زنان نظام سرمایه‌داری است نه اختلاف دو جنس یا هر چیز دیگر *(مرادی، ۱۳۹٤، ص.٤٦)*. نظام خانواده، کار بی‌مزد خانگی و احساس مالکیت جنسی و از همه مهم‌تر پیدایش مالکیت خصوصی عمده محور مطالعاتی این گرایش مارکسیست در زمینه برابری و حذف سرمایه‌داری است *(رضوانی، ۱۳۸۲)*. در اغلب سکانس‌های فیلم زیر سقف‌دودی، شیرین در فضای خانه مشغول به‌کار است. یکی از پیامدهای چنین رفتاری طبیعی جلوه دادن این‌گونه اعمال است که مبتنی بر انتظارات سنتی شکل گرفته است؛ به‌طورمثال در فیلم زیر سقف‌دودی شیرین بیان می‌دارد: «بعد از یه مدت آدم می‌شه متخصص قورمه‌سبزی، شامی کباب، خورش قیمه بادمجون». در فیلم دوران عاشقی فضای خانه بسیار شلوغ است و انجام این‌گونه وظایف صرفاً وظیفه زن نشان داده می‌شود. یا در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش که سیا ملی را از تحصیل و حتی آموزش خیاطی منع می‌کند. در اغلب سکانس‌های فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش و همچنین در فیلم زیر سقف‌دودی، زنان در آشپزخانه مشغول نظافت هستند. در سکانسی از فیلم سیا خطاب به ملی می‌گوید:

– سیا: «این غذا چرا شوره؟ برو دوتا نیمرو درست کن بیار».

– ملی: «چرا بهونه می‌گیری؟».

– سیا: «رو حرف من حرف نزنا».

یا در سکانس‌های دیگر:

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

– ملی: «خوش به حالشون این زندگی دارن منم زندگی دارم».

– سیا: «چرا؟».

– ملی: «نه بپا داره نه اگه بخواد حرف بزنه صد بار سبک سنگین می‌کنه».

– سیا: «خوبه دیگه برای همینه که تو رو می‌خوام. اینا زن زندگی نمی‌شن».

– ملی: «نه اصلا اینجور نیست اینا می‌رن دکتر میشن مهندس می‌شن پولدار می‌شن دستشون می‌ره تو جیب خودشون».

– سیا: «خوب حرف شوهر گوش نمی‌دن یکی میزان ادا اصولشون شروع می‌شه با شوهره دعوا می‌کنن چمدون می‌ذارن دم در تقاضای طلاق و مهریه و خداحافظ».

– ملی: «اصلاً حرفتو قبول ندارم».

– سیا: «پس چرا تو دکتر مهندس نشدی؟».

– ملی: «تو خونواده ما ته درس برای دختر دیپلمه».

– سیا: «بهتر برای همین می‌گم یا ملی یا هیچکی».

یا سکانسی دیگر:

– سیا: «قربون دلت برم ما نیاز نداریم به درآمد تو».

همچنین سکانسی در فیلم زیر سقف‌دودی، شیرین که دانشجوی رشته ادبیات بوده از دانشگاه انصراف داده و خطاب به همسرش بهرام می‌گوید:

– شیرین: «تو نخواستی قوی باشم برای همچین روزی».

همچنین نگاه شود به گفت‌وگوهایی که حامل حس مالکیت جنسی مردان است.

– سیا: «ببین دلم نمی‌خواد هیچکی خنده‌هات ببینه دوس دارم فقط خودم نگات کنم جرمه؟».

۳-۴- رویکرد علت‌شناسانه همسرآزاری در پرتو نظریه فمینیست رادیکال

فمینیسم رادیکال در اواخر دهه ٦٠ و اوایل دهه ٧٠ در نیویورک مطرح شد *(باقری، ۱۳۸۲، ص.۹۹)*. به‌نظر فمینیست رادیکال، علل خشونت مردان علیه زنان در نظام پدرسالاری نهفته است و منبع ستمکاری‌ها و پلیدی‌ها جنس مرد است. رادیکال‌ها، مردسالاری را نتیجه تمایل

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

ذاتاً سرکش مردان بر سلطه زنان می‌دانند که یک نوع نیاز وراثتی است که مردان می‌توانند آن را از طریق اعمال قدرت فیزیکی برآورده سازند *(معینی‌فر، ۱۳۸۸، ص.۱۵)*. حذف مردسالاری محور اصلی مطالبات این دسته از فمینیست‌ها است. در فیلم‌های تهمینه میلانی، مردها در هر نقشی چه پدر چه برادر چه همسر موجب بدبختی زنان هستند *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۸٤)*. به‌همین‌دلیل منتقدان تهمینه میلانی را یک فمینیست رادیکال می‌دانند *(نادری‌نژاد، ۱۳۹۵، ص.۹۸)*. در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، برادرملی، همچنین شوهرو پدرشوهرش دارای تمایلات خشونت‌گرایانه هستند که بیانگر تمایل ذاتی مردان به خشونت از منظر رادیکال‌ها است.

در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش، فیلمساز با نشان دادن خانه‌ها در محله قدیمی تأکید بر نظام سنتی دارد و در برخی از سکانس‌ها به نظام مردسالاری اشاره می‌کند. نگاه شود به سکانس گفت‌وگوی بین ملی و اعضای خانواده‌اش:

«من از دست شماها فرار کردم فکر می‌کردم دیگه کلفت این خونه نیستم. فکر می‌کردم قرار نیست سر هر چیز کوچیک اجازه بگیرم».

یا زمانی که ملی از دست ضرب‌وشتم همسرش به خانواده پناه می‌برد و برادر وی می‌گوید:

– «حتماً یک غلطی کرده».

یا سکانسی دیگر:

– سیا: «فیسبوک می‌خوای چیکار من که مردم به من گیر می‌دن».

از منظر فمینیسم رادیکال که بیش از سایر گرایش‌های فمینیستی به شیوه کنترل بدن زنان از سوی مردان توجه می‌کند استفاده از امکانات پیشگیری از بارداری، گام مؤثری برای از بین بردن تبعیض جنسی محسوب است *(رفعت جاه و دیگران، ۱۳۹۷، ص.٦)*.

شیوه‌های کنترل بدن زنان توسط مردان در فیلم ملی و راه‌های نرفته‌اش از گفت‌وگوی ذیل قابل برداشت است.

– ملی: «تا اخلاقتو درست نکنی بچه نمی‌خوام».

– سیا: «مگه دست تو بچه نخوای؟».

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

سیا پس از اطلاع مصرف قرص ضدبارداری توسط همسرش، به علت نشان دادن قدرت مردانه و به‌جهت اینکه این عمل را توهین به مردانگی خود دانسته، اقدام به ضرب‌وجرح همسر می‌کند.

نتیجه‌گیری

موضوع همسرآزاری از جمله موضوع‌های مورد توجه در عرصه سینمای ایران است. این مقوله از زوایای متعددی قابل بحث و بررسی می‌باشد. برهمین‌اساس در بررسی علت‌شناسی همسرآزاری براساس فیلمنامه‌های مورد بحث، مجموعه‌ای از نظریه‌های جرم‌شناسی بزهکارمدار و بزه‌دیده‌مدار و نظریه‌های فمینیستی مطرح شد. به‌دیگربیان، در تبیین مقوله همسرآزاری به‌عنوان یکی از معضل‌های قابل‌توجه در عرصه مطالعات حقوقی و اجتماعی، عوامل متعددی قابل بحث است که برخی مرتبط با فرد آزاردهنده و مشکلات شخصی و محیطی پیرامون وی، برخی در ارتباط با فرد آزاردیده و بخشی مربوط به فضای فرهنگی حاکم بر جامعه می‌باشند. حال از آنجا که هدف نهایی مطالعات علت‌شناختی در عرصه جرم‌شناسی، موضوع پیشگیری از وقوع جرم و آسیب‌های اجتماعی است؛ مجموعه عوامل مستخرج از فیلم‌های مزبور می‌تواند راهگشای مناسبی برای سیاست‌گذاری در حوزه پیشگیری از معضل همسرآزاری قرار گیرد. نتیجه آنکه توجه به تدابیر بزه‌دیده مدار و تجهیز و حمایت از زنان بزه‌دیده یا در معرض خطر، در کنار تدابیر بزهکارمدار گامی اساسی در راستای تحقق برنامه‌های پیشگیرانه در این عرصه می‌باشد. درهمین‌راستا ارتباط دوسویه جرم‌شناسان و فعالان عرصه هنر و سینما موضوعی مهم و پیشنهادی تلقی می‌گردد تا از رهگذر آن، نه‌تنها به‌دنبال انعکاس صحیح واقعیات، محتوای فیلمنامه‌ها منطبق با آموزه‌های جرم‌شناسی شده بلکه بعد آموزشی رسانه نیز بدین‌ترتیب بیشتر و بهتر محقق می‌شود و درنتیجه موضوع مهم پیشگیری از آسیب اجتماعی مورد بحث یعنی همسرآزاری نیز تحقق می‌یابد.

در بحث علت‌شناسی همسرآزاری، یافته‌ها حاکی از آن است که هر سه فیلم به نقش و جایگاه بزه‌دیده در وقوع همسرآزاری توجه داشته‌اند. افزون‌براین، رویکرد منتقدانه کارگردان، نسبت به فضای قانونی حاکم بر حوزه خانواده نیز در فیلم‌های مطرح شده،

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

مشهود است، به‌نحوی‌که می‌توان، سیاست جنایی قضائی و حتی تقنینی را به دیده انتقاد نگریست. نباید از نظر دور داشت که عدم سیاست‌های تقنینی صحیح در عرصه خانواده و عدم ابتناء آن بر واقعیات موجود در عرصه روابط خانوادگی ازجمله قواعد سخت‌گیرانه طلاق برای زنان در مقابل سهولت طلاق برای مردان و رویه‌های خاص دادگاه‌ها در رسیدگی به پرونده خشونت‌های خانگی، می‌تواند به شیوع خشونت‌های خانگی و به‌طورخاص جرم همسرکشی به‌ویژه توسط زنان (شوهرکشی) منجر شود.

منابع و مآخذ

اعزازی، شهلا(۱۳۸۰). *خشونت خانگی، زنان کتک خورده*. تهران: سالی.

باقری، خسرو(۱۳۸۲). *مبانی فمینیسم*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.

بختیاری، آمنه؛ نصیری، بهاره و حقیقی، محمدرضا(۱۳۹۲). صورت‌بندی نظری فمینیسیم در مطالعات رسانه‌ای (با ارائه مدل). *مجله مطالعات رسانه‌ای*، دوره هشتم، شماره بیست و سوم. صص.۸۹-۹۸.

بهارلویی، مریم(۱۳۹۷)، فیلم زیر سقف‌دودی در دانشگاه یزد، اکران و نقد شد قابل دسترس در پایگاه اینترنتی: https://snn.ir

پیز، کن(۱۳۸۳). جایگاه پیشگیری از جرم در انگلستان. *مجله حقوقی دادگستری*؛ ترجمه مهدی صبوری‌پور، دوره شصت و هشتم، شماره چهل و هفتم. صص.۱۲۳-۱٤٦.

جوان جعفری بجنوردی و عبدالرضا، شاهدیده، فرهاد(۱۳۹۳). نقش زنان بزه‌دیده در ارتکاب جرایم جنسی. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال دوم، شماره هفتم. صص.٤۱-۷۱.

حسینی، منصوره(۱۳۹٦). نظریه مربوط به فرصت‌های جرم فعالیت روزمره قابل دسترس در پایگاه اینترنتی: https//:donya_e_hoghoogh.com

حسینی‌زاده، سیدعلی؛ شرفی‌جم، محمدرضا؛ صادق‌زاده قمصری، علیرضا و باقری، خسرو(۱۳۸۹). نقد دیگاه فمینیسم لیبرال در زمینه برابری زن و مرد از منظر قرآن و روایات (مبانی انسان‌شناختی تعلیم و تربیت انسانی). *فصلنامه تربیت اسلامی*، سال

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

پنجم، شماره یازدهم. صص.۳۳-۵۸.

خالقی، ابوالفتح، جعفری فرانی، حمیدرضا(۱۳۹۸). *نظریه معاشرت‌های ترجیحی ساترلند و بررسی آن از منظر آموزه‌های اسلامی و قوانین موضوعه*. چهارمین کنفرانس ملی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم انسانی و مطالعات روانشناسی.

خانیکی، هادی و فراهانی، مژگان(۱۳۹٤). قدرت و پاقدرت جنسیتی در سینمای ایران، مقایسه تطبیقی آثار تهمینه میلانی و رخشان بنی اعتماد. *نشریه زن در فرهنگ و هنر*. دوره هفتم، شماره دوم. صص.۲۰۷-۲۲۲.

دانش‌ناری، حمیدرضا و حسینی، سیدحسین. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کیفی فیلم جوکر بارویکرد جرم‌شناسی فرهنگی. *مجله جهانی رسانه*، دوره پانزدهم، شماره یکم. صص.۷۷-۹۸.

رحیمی‌نژاد، اسماعیل؛ آقایاری، مهدی و قلی‌پور، غلامرضا(۱۳۹٤). نظریه خنثی‌سازی جرم و ارتباط آن با عدالت‌ترمیمی. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال سوم، شماره یازدهم. صص.۸۵-۱۱۲.

رضوانی، محمد(۱۳۸۲). فمینیسم. *مجله معرفت*، سال دوازدهم، شماره شصت و هفتم، صص. ۳۰-۵۹.

رفعت جاه، مریم؛ ودادهیر، ابوعلی، و علی‌نقیان، شیوا(۱۳۹۷). تأملی بر تحول پارادیمی مسئله مادری در اندیشه فمینیستی. *پژوهش‌نامه زن در توسعه و سیاست*، دوره شانزدهم، شماره چهارم. صص.۵۵۱-۵۷۱.

زراعت پیشه، رویا؛ شیری ورنامخواستی، عباس و نجفی‌ابرندآبادی، علی‌حسین(۱۳۹۹). کلیشه‌های جنسیتی موثر بر وقوع تجاوز جنسی در مؤلفه‌های فرهنگ‌ایرانی. *پژوهش حقوق کیفری*، دوره نهم، شماره سی و دوم. صص.۱۵۱-۱۷۷.

سلطانی گردفرامرزی، مهدی و مرادخانی، همایون(۱۳۹۳). جرم و جرم‌شناسی در سینمای ایران. *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، دوره دهم، شماره سی و چهارم. صص.۱۱۵-۱٤۲.

شیرجزی، فاطمه(۱۳۹۳). تأثیر محصولات هنری در پیشگیری یا کاهش ارتکاب جرم با

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

تأکید بر نقش سینما در پیشگیری از جرم. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.

علیوردی‌نیا، اکبر و علیمردانی، منا(۱۳۹٦). کاربست‌های تجربی نظریه فعالیت روزمره در بررسی رفتارهای انحرافی دانشجویان. *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست و هشتم، شماره سوم. صص.۱-۲٤.

فراست، مینا(۱۳۹۳). تحلیل مردم‌شناختی خشونت‌فرهنگی در آثار و فیلم‌های سینمایی ایرانی (مورد مطالعه فیلم جدایی نادر از سیمین، چهارشنبه سوری، سگ‌کشی و بیست). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکز.

قماشی، سعید(۱۳۹٤). از جرم‌شناسی علت‌شناختی تا جرم‌شناسی شناختی. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره هجدهم، شماره هفتاد. صص.۲٤۷-۲۷۱.

کاوه، محمد(۱۳۹۱). *آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی*. تهران: جامعه‌شناسان.

کیوان‌آرا، محمود؛ ثقفی‌پور، عابدین؛ رجعتی، فاطمه؛ عباسی، محمدهادی و مطلبی، محمد(۱۳۹٤). بررسی میزان همسرآزاری و برخی عوامل مرتبط با آن در شهر اصفهان. *مجله سلامت و بهداشت*، دوره ششم، شماره چهارم. صص.٤٤۸-٤٥۷.

الله‌وردی، فرهاد و فرجیها، محمد(۱۳۹۷). برساخت اجتماعی اراذل و اوباش و چالش‌های مفهومی طرح مبارزه با اراذل و اوباش از منظر جرم‌شناسی فرهنگی. *پژوهش‌نامه حقوق کیفری*، سال نهم، شماره دوم. صص.۵-۵۵.

محمدی، منصوره(۱۳۹۱). آسیب‌شناسی قوانین خانواده در بستر یافته‌های جرم‌شناختی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکز.

مرادی، جمیله(۱۳۹٤). زمینه‌های شکل‌گیری فمینیسم و تأثیر آن در فلسفه معاصر. کارشناسی ارشد، دانشگاه آیت‌الله حائری میبدی.

معظمی، شهلا(۱۳۹۲). *بزهکاری کودکان و نوجوانان*. تهران: دادگستر.

معینی‌فر، حشمت‌السادات. (۱۳۸۸). بازنمایی کلیشه‌های جنسیتی در رسانه: مطالعه موردی صفحه حوادث روزنامه همشهری. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره دوم، شماره هفتم. صص.۱٦۷-۱۹۷.

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]

مگ‌وایر، مایک و دیگران(۱۳۸۹). دانشنامه جرم‌شناسی آکسفورد؛ ترجمه حمیدرضا ملک‌محمدی. تهران: میزان.

مهدوی‌فر، مرتضی(۱٤۰۰). علل اصلی و عوامل ایجاد نظریه سبک زندگی در مطالعات کیفری و جرم‌شناختی. *فصلنامه علمی رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی*، شماره سوم، دوره ششم. صص.۵۵۹-۵۸۳.

نادری‌نژاد، دنیا(۱۳۹۵). مطالعه شخصیت زن در سینمای ایران پس از انقلاب از دید کارگردانان زن (رخشان بنی‌اعتماد و تهمینه میلانی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، مرکز شرق تهران.

نجفی‌ابرندآبادی، علی‌حسین(۱۳۷۸-۱۳۷۹). تقریرات درس جرم‌شناسی (اختصاصی: قتل، سرقت، قاچاق موادمخدر). تهیه و تنظیم: امیرحمزه زینالی، دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال تحصیلی ۱۳۷۸-۱۳۷۹.

نجفی‌ابرندآبادی، علی‌حسین(۱۳۸۳-۱۳۸٤). تقریرات جامعه‌شناسی جنایی. تهیه و تنظیم: مهدی صبوری پور، دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال تحصیلی ۱۳۸٤-۱۳۸۳، بازبینی شده در مهر و بهمن ۱۳۹۱، توسط مجید صادق‌نژاد نایینی و حامد صفایی.

نصیری سقرلو، اقلیمه(۱۳۹٤). *نقش سبک زندگی در پیشگیری از جرم*. تهران: مجد.

نظرپورهمدانی، پاکزاد(۱۳۹۸). تحلیل محتوای سریال تلویزیونی کیمیا از منظر خشونت‌خانگی. *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، دوره هفتم، شماره چهاردهم. صص.۱۳۲-۱٦۹.

[Downloaded from journal.refah.ac.ir on 2025-06-06]

[DOI: 10.22034/5.1.251]